

УДК 37.034

Столяренко Олена Вікторівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки,
Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського

Столяренко Оксана Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов,
Вінницький національний технічний університет

Столяренко Елена Викторовна

кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики,
Винницкий государственный педагогический университет
им. М. Коцюбинского

Столяренко Оксана Васильевна

кандидат педагогических наук, доцент кафедры иностранных языков,
Винницкий национальный технический университет

Stoliarenko O.V.

Candidate of Pedagogics, Associate Professor at the Department of
Pedagogics,

Vinnitsia State Pedagogical University named after M. Kotsiubynskiyi

Stoliarenko O.V.

Candidate of Pedagogics, Associate Professor at the Foreign Languages
Department,

Vinnitsia National Technical University

ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ГУМАНІСТИЧНО СПРЯМОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація: У статті представлений психолого-педагогічний аналіз становлення гуманістично орієнтованої особистості на основі компонентного підходу в розвитку самосвідомості вихованців. У процесі дослідження структури ціннісного ставлення до людини, що лежить в основі гуманістичного виховання, нами було виділено когнітивний (інтелектуальний), емоційно-

ціннісний і діяльнісно-практичний компоненти. Засвоєні наукові знання про людину, призначення, зміст її життя, відомості про загальнолюдські цінності, моральні якості, осмислення того, як діяти в тій чи іншій ситуації, адекватна самооцінка можуть сприяти позитивному розвитку емоційно-ціннісного ставлення до себе, а далі – й до інших людей. Діяльнісно-практичний компонент є важливим підсумком зусиль, виховання і самовиховання на шляху до удосконалення особистості в її гуманістичному розвитку. У статті ми представили фрагмент дослідження особливостей процесу формування ціннісного ставлення до людини на рівні когнітивного і емоційно-ціннісного компоненту.

Ключові слова: ціннісне ставлення до людини, емоційно-ціннісне ставлення до себе; когнітивний компонент; емоційний компонент; діяльнісно-практичний компонент; трьохрівнева структура самосвідомості

ИЗУЧЕНИЕ СТРУКТУРНЫХ КОМПОНЕНТОВ ГУМАННО НАСТРОЕННОЙ ЛИЧНОСТИ

Аннотация: В статье освещены психолого-педагогические особенности формирования гуманно настроенной личности на основе компонентного подхода. В процессе анализа структуры всех составляющих ценностного отношения к человеку нами были выделены: когнитивный (интеллектуальный), эмоционально-ценностный и деятельностно-практический компоненты. Усвоенные научные знания о человеке, его призвании, содержании жизни, сведения об общечеловеческих ценностях, осмысление того, как действовать в той или иной ситуации, адекватная самооценка могут способствовать позитивному развитию эмоционально-ценностного отношения к себе, а дальше – и к другим людям. Деятельностно-практический компонент в структуре ценностного отношения к человеку является важным итогом усилий, воспитания и самовоспитания на пути к совершенствованию личности в ее гуманистическом развитии. В статье представлен фрагмент исследования

особенностей процесса формирования ценностного отношения к человеку на уровне когнитивного и эмоционально-ценностного компонента.

Ключевые слова: ценностное отношение к человеку, эмоционально-ценностное отношение к себе; когнитивный компонент; эмоциональный компонент; деятельностно-практический компонент; трехуровневая структура самосознания.

THE STUDY OF A VALUE-ORIENTED PERSON'S STRUCTURAL COMPONENTS

Summary: The article presents the study of a value-oriented person's structure. It distinguishes the three main components of the given phenomenon: cognitive (intellectual), emotional and value-oriented, activity and practical components. Activity and practical component in the structure of the value-oriented attitude is an important result of educational and self-educational efforts towards a humanistic personality in his/her development. Emotional and value-oriented attitude to oneself, which implies the feeling of self-esteem, self-respect or vice versa in the feeling of inferiority and rejection of oneself in the personality's structure, is an important component in the formation process of such a common notion as the value-oriented attitude to a person. This is the result of comprehension in terms of meaningful ethical assessment of one's behavior, feelings, and decisions. It is also associated with the knowledge about other people, their attitudes (likes, dislikes) to the others and interaction with them; the peculiarities of the communication process. The person often avoids actual comprehension of negative attitude towards him/her, which does not contribute to correct self-esteem. Assimilated scientific knowledge about the person, the purpose and meaning of his/her life, information about universal human qualities, understanding of what to do in any given situation, adequate self-esteem can contribute to the positive development of emotional and value-oriented attitude to oneself, and later - to other people. This problem became the subject of given experimental analysis which has been carried out by using well-known methods of personality study, which were adapted according to the

peculiarities of the problem. The fragment of the study of the value-oriented attitude to a person formation at the level of cognitive, emotional and value-oriented components is presented in the article.

Keywords: value-oriented attitude to a person, emotional and value-oriented attitude to oneself; cognitive component; emotional component; activity and practical component; three-level structure of consciousness.

Постановка проблеми. Нині ми стаємо свідками, що загальнолюдські, традиційні цінності, які значною мірою збереглися у духовно-моральній сфері християнської культури, вступають у конфлікт з ринковою економікою [9, с. 13]. Часто-густо споживання матеріальних благ бере верх у визначенні сенсу буття, у результаті чого відбувається деформація моральних цінностей, збіднюється внутрішній світ, формується такий спосіб життя, який руйнує особистість, блокує в ній все гідне і людяне. Тому вкрай актуальним є спрямування зусиль на гуманістичне виховання, щоб кожна молода людина вміла визначати моральні цінності, розуміти їх зміст, прагнула бути небайдужою до проблем іншого, а вчинки наповнювалися турботою про ближнього, милосердям, прихильним ставленням до людей.

Аналіз останніх досягнень і публікацій. Формування гуманістично орієнтованої особистості завжди знаходилося в полі зору науковців і практиків. Моральні засади виховання молодого покоління на основі принципу гуманізму визначають концепції та висновки соціальних філософів (В. Андрущенко, М. Михальченка, В. Муляра), педагогів (Б. Бім-Бада, О. Бондаревської, С. Гончаренка, В. Гриньової, О. Савченко, В. Сластьоніна, В. Сухомлинського), психологів (Б. Ананьєва, Г. Балла, І. Беха, І. Боришевського, Л. Виготського, О. Леонтєва, С. Максименка, С. Рубінштейна, П. Лушина), учених різних галузей науково-антропологічного пізнання, які розробляли теоретичні, історичні аспекти людинознавства, навчання і виховання з позиції гуманістичних цінностей та їх відповідності природі людини, а також такі важливі теоретичні положення теорії особистості, які стосуються підходу до особистості як до

форми ідеального представництва індивіда для оточуючих (Б. Ананьєв, А. Петровський, В. Петровська); концепція «відображеної суб'єктності» (В. Петровський); Я-концепція, під якою розуміють сукупність уявлень індивіда про самого себе, пов'язана з їх оцінкою (Р. Берне), положення, які стосуються дослідження процесів емоційно-інтелектуальної ідентифікації (Є. Калашнікова, Л. Панкін); результат теоретичного узагальнення досвіду гуманістичної педагогіки (А. Комбс, А. Маслоу, К. Роджерс) і педагогіки співробітництва (Ш. Амонашвілі, А. Дубровський, М. Євтух, Є. Сазонов).

Мета статті полягає у висвітленні проблеми формування гуманістично орієнтованої особистості, виховання ціннісного ставлення до людини, обґрунтуванні ролі у цьому процесі когнітивного, емоційного і діяльнісно-практичного компонентів розвитку самосвідомості.

Виклад методики і результатів дослідження. Для зручності інтерпритації результатів здійсненого експериментального дослідження нами було виділено три основних групи компонентів феномену, що вивчається: когнітивний (інтелектуальний), емоційно-ціннісний, діяльнісно-практичний.

Усвідомлення особистістю ставлення до людини (до самої себе і до іншого) можливе крізь призму трьохрівневої структури самосвідомості: *по-перше*, через відображення суб'єкта в системі його органічної активності; *по-друге*, у процесі його колективної предметної діяльності і детермінованих нею відношеннях; *по-третє*, в контексті особистісного розвитку. На кожному із рівнів самосвідомість виступає механізмом зворотнього зв'язку: а) розглядаючи органічну самосвідомість, ми звертаємо увагу на сенсорно-перцептивну природу взаємодії; б) – індивідну – сприймання себе через оцінки інших людей, виявлення власної вікової, статевої та соціальної ідентичності; в) – особистісну – зважаємо на конфліктний зміст, шляхом зіткнення у вчинкові одних особистісних якостей з іншими, що розкриває значення власних особливостей і сигналізує про це у формі емоційно-ціннісного ставлення до себе.

Такі моральні категорії, як доброта, совість, обов'язок, і такі якості, як сила волі, мужність, прагнення до творчості виявляються особистістю у себе

самої в ситуаціях, коли вони чи їх відсутність виступають у якості перешкод на шляху власної активності чи, навпаки, як умови, що полегшують діяльнiсну самореалізацію. Діяльнiсно-практичний компонент у структурі ціннісного ставлення є важливим підсумком зусиль, виховання і самовиховання на шляху до удосконалення особистості у її гуманістичному розвитку. Він репрезентує себе у конкретних вчинках, діяльності, поведінці. Вчинок, який уже стався, так і такий, що виступає у формі передбачення його зовнішньо соціальних та інтимно-особистісних наслідків вважається найважливішою категорією самосвідомості. Визнання чи невизнання факту звершення вчинку – важлива детермінанта, яка визначає весь характер особистісних зусиль з усвідомлення своїх мотивів і їх прийняття чи відкидання і має своє продовження у реальному житті, конкретній поведінці.

Емоційно-ціннісне ставлення до себе, що виражається в почутті власної гідності, самоповазі, або, навпаки, в осуді себе, у проявах докорів меншовартості у структурі особистості виступає важливим компонентом у формуванні такого узагальненого утворення, як в цілому ціннісне ставлення до людини. Це результат осмислення у світлі значимих етичних оцінок своєї поведінки, переживань, рішень. Воно пов'язане також з пізнанням інших людей, особливостей спілкування й взаємодії з ними, їхніх **ставлень** (симпатії, антипатії) до конкретної людини. **Особистість** нерідко уникає актуального усвідомлення негативного **ставлення до себе**, що не сприяє правильній самооцінці. Засвоєні наукові знання про людину, призначення й сенс життя, відомості про загальнолюдські якості, осмислення того, як діяти у конкретній ситуації, адекватна самооцінка можуть сприяти позитивному розвитку емоційно-ціннісного **ставлення до себе**, а далі – і до інших людей. Воно є результатом та інтегратором механізмів особистісної самосвідомості і має складну структуру. Як почуття, воно характеризується розмірністю, що включає вісь симпатії, поваги і близькості. Феноменологічно ставлення до себе проявляється у вигляді внутрішнього діалогу між «Я» і «не Я», схожим і відмінним від самого суб'єкта і у результаті перетворюється в (усвідомлюване

чи не усвідомлюване) і переживається як емоційно-ціннісне ставлення до себе. Воно існує також і в іншій формі – у вигляді особистісної психосемантики як в її денотативному, предметному, так і в афективному аспектах. У контексті психосемантичної структури усвідомлення себе набуває форми особистісних конструктів, тобто окремих складових когнітивної системи, що репрезентує суб'єкту самого себе. Самоусвідомлення впливає із сукупності різних видів діяльності і міжособистісних взаємин, саме воно стає фактором, який визначає спілкування і діяльність.

Ми висунули завдання представити у статті особливості дослідження когнітивної та емоційної складової в аспекті розвитку самосвідомості особистості школяра з метою формування емоційно-ціннісного ставлення до себе як першої ланки виховання ціннісного ставлення до людини.

Відповідно до нашого розуміння когнітивної складової зміст ціннісного ставлення до людини визначається як відношення (або зіткнення) власних якостей, властивостей з мотивами і цілями суб'єкта. Основу досліджуваної якості складає ціннісне ставлення до себе. У процесі розвитку особистості воно наповнюється глибинним змістом і характеризується своєрідною багатовимірністю завдяки переплетінню різних видів діяльності вихованця; формується у процесі зіткнення одних потреб і мотивів з іншими, мотивів і цілей з такими інтегральними особистісними утвореннями, як совість, воля або почуття власної гідності, іншими людськими якостями. У результаті в суб'єкта формується ставлення до самого себе. Воно може бути позитивним, тобто, виступати головною умовою, що сприяє самореалізації; негативним, яке перешкоджає цьому процесу; і конфліктним (коли ставлення сприймається як умова, яка у той же самий час є сприятливою, і, одночасно може бути такою, що перешкоджає самореалізації). У зв'язку із цим виникає проблема, що потребує емпіричного аналізу, що стосується в першу чергу, особливостей існування і визначення сенсу власного «Я» у свідомості і того, як залежать семантичні відмінності ставлень від їх змісту поза свідомістю, тобто від їхніх характеристик як ставлень суб'єктів до самого себе. У виробленні ціннісного

ставлення до людини найважливішим моментом можна вважати перетворення зовнішніх проявів у внутрішні, тобто закріплення моральної якості на рівні свідомості. Спочатку наповнюється зміст когнітивної складової. А далі – усе набуте переживається особистістю і ми підкреслюємо важливу роль емоційного. Зазначена проблема стала предметом експериментального аналізу, проведеного з використанням відомих методик аналізу самосвідомості особистості, які були адаптовані згідно специфіки проблеми, яку ми вивчали [3, с. 126; 12]. В основі експериментально-діагностичної процедури лежав принцип поєднання класичного проективного методу Тематичного Апперцептивного Тесту (ТАТ) Г. Мюррея [18] і психометричної процедури – Семантичного Диференціалу (СД) Ч. Осгуда [19]. Першим кроком у цій діагностиці був аналіз розповідей учнів з використанням таблиць ТАТ з метою виявлення найбільш уживаних у ситуаціях взаємовідносин з іншими словесних конструкцій і відповідних їм «ключових понять» («співробітництво», «підтримка», «друзі», «батьки», «любов», «я сам»). Потім з контексту розповідей визначався гіпотетичний зміст того або іншого ключового поняття для випробуваного, який формулювався у вигляді декількох пропозицій змісту, що констатує (наприклад, співробітництво у навчанні – це задоволення, навчання – це потреба). Далі формулювався семантично протилежний зміст (наприклад, спільна робота у навчанні – це нудний обов'язок, або – це необхідність). Результати вихованців ми розміщували на відповідних шкалах за допомогою СД – спочатку ключове поняття, а потім – вказували на полюси (з позитивним і негативним наповненням) гіпотетичних значеннєвих конструктів, тобто пропонували сформульовані пропозиції – констатації. Використовувався адаптований варіант СД, розроблений В. Петренко, який складався більш як із двадцяти пар прикметників-антонімів за шістьма виділеними факторами – «оцінка», «сила», «активність», «упорядкованість», «складність» і «комфортність» [8]. Процедура вимірювання наближення полюса конструкту до розуміння гуманістичного змісту ключового поняття полягала в розрахунку коефіцієнта лінійної кореляції (r) Спірмана.

У результаті застосування ТАТ із запропонованою модифікацією у 18 випробуваних було виділено 83 значеннєвих конструкти, які охоплювали 289 протиставлень. Конструкти обиралися до дев'яти тем, позначених ключовими поняттями: я, інша людина, батьки, мати, співробітництво у навчанні, взаємодія, вчинок, моральність, життя. Кожний учасник пропонував у середньому 1348 суджень (одиночних оцінок), які й стали базою для розрахунку коефіцієнтів кореляції. Аналіз 83 конструктив показав, що в 72 із них (88%), принаймні, хоча б один полюс конструкту корелює із ключовим поняттям і тільки в 11 випадках (13%) із ключовим поняттям не корелює жоден із полюсів. Цей результат свідчить про те, що якщо прийняти за міру семантичної близькості кореляцію оцінок з допомогою СД, то окремо взяті значення, що відповідають виділеним за допомогою ТАТ ключовим для піддослідних явищам, подіям, людям, виявляються семантично близькими до тих або інших змістових визначень, у яких зафіксовані варіанти особистісних точок зору. При цьому, як видно з наведеного і досить типового прикладу, ці визначення не ідентифікуються зі словниковим значенням слова. Наприклад твердження: «Я наділений почуттям власної гідності», «Я потрібний близьким, друзям, іншим людям» – все це не вимагає розуміння виняткового значення «Я»). Таким чином, особистісного звучання може набувати окремо взяте значення, яке може насичуватися особистісним змістом, може характеризуватися відповідним власним ставленням. Висновок про значеннєвий статус явищ когнітивної сфери для вихованців робився на основі таких експериментально-діагностичних процедур: а) первинна бесіда педагога з учнем, у ході якої аналізувалися основні протиріччя; б) спостереження за вихованцем у процесі тренінгових занять (більше 30 годин), що проводилися за програмою нашого експерименту; в) спостереження й висновки педагогів, що проводили групові заняття; г) бесіди з учнями після занять; д) проведення ТАТ (Тематичного Апперцептивного Тесту Г. Мюррея) з наступною виховною бесідою [18]; е) використання Методики керованої проєкції [11]; ж) опитування за допомогою Запитальника 16 PF Кеттелла [16]. Результати дослідження

показали, що твердження, в яких виражається ставлення з негативним змістом оцінюється нижче і переживається як «складне» і «не комфортне» для спілкування учнів. Цікаво також, що мотиви перевершують в оцінках позитивні точки зору за всіма факторами, хоча й статистичні розходження не досягають значимих величин. Ми налізували також ті розходження в типах значеннєвих конструктів, які можна спостерігати залежно від того, що саме фіксує дана лексична одиниця (сутність мотиву, щось позитивне, негативне або конфліктне). Виявилось, що мотиви виражаються стверджувальними конструктами: як однополюсними, так і двохполюсними, як послідовними, так і суперечливими. Конфліктні твердження виражаються завжди за допомогою двохполюсних суперечливих конструктів, що переважно носять стверджувальний характер, хоча й траплялися випадки конструктів заперечення. Для аналізу розходжень у трактуваннях точок зору ми застосували свого роду статистично-феноменологічний аналіз. Були зібрані статистично значимі кореляції ключового поняття з тими або іншими, сформульованими по даним ТАТ пропозиціями, що утворюють полюси конструктів, для всіх аналізованих тем-понять. Уже при аналізі когнітивної складової розуміння власного «Я» ми фактично торкалися питання про його емоційну складову, на тлі якої воно формується. Емоційне ставлення до людини – іншої чи самої себе – специфічне. Існує значна кількість іноді недостатньо чітко розділених термінів, що позначають цей аспект самосвідомості. До них відносяться самоповага, самоприйняття, емоційно-ціннісне ставлення до власної особистості, емоційний компонент самооцінки. Так, І. Кон наслідує М. Розенберга [4] і говорить про рівень самоповаги, уважаючи її вагомою оцінкою своєї персони, що виражає прийняття індивідом самого себе, позитивне або негативне ставлення до себе, похідне від сукупності окремих самооцінок [4, с. 70]. І. Чеснокова використовує термін «емоційно-ціннісне ставлення особистості до себе», називає його «видом емоційних переживань, у яких відбивається власне ставлення особистості до того, як вона оцінює, «що відкриває» відносно самої себе» [13, с. 109]. Ми спробували визначити сутність

емоційно-ціннісного ставлення до своєї персони або самоповаги з допомогою окремих категорій. Одним із варіантів є розуміння, що – це почуття, якщо останнє визначати за А. Леонтьєвим, як стійке емоційне ставлення, що має виражений предметний характер, виступає результатом специфічного узагальнення емоцій [5]. Можна використовувати категорію ставлення до себе, як це робив В. Мясіщев, вважаючи її родовою характеристикою стосовно інших видів ставлень – емоційного (прихильність, любов, симпатія), морально-етичного [7]. Альтернативою може слугувати категорія соціальної установки М. Розенберга та І. Кона [4], або дещо в іншому розумінні – у А. Асмолова [1]. Але саме пояснення категоріального апарату, однак, не розкриває повністю картину розв'язання складних особистісних проблем. А особливо тих, що виникають при аналізі емоційної складової самосвідомості. Одна із них стосується розмірності емоційно-ціннісного ставлення до себе. У багатьох дослідженнях опосередковано стверджується, що емоційно-ціннісне ставлення до себе є одновимірним; говориться про високу або низьку самоповагу, самооцінку. Згідно цієї точки зору найбільш складним є сам об'єкт ставлення – образ «Я», але не ставлення до нього. Але багатовимірність «Я» побічно передбачає і складність у ставленні до свого «Я». Розвиток почуттів проходить той самий, зазначений Л. Виготським шлях від інтер- до інтрапсихічної функції. Спочатку дитина сприймає почуття інших людей, близьких, і в спілкуванні з ними сприймає саму структуру цього психічного процесу. Для нас це положення обертається важливою тезою, що розмірність емоційно-ціннісного ставлення до себе можна аналізувати шляхом вивчення розмірності такого ж ставлення до *іншого*. Хоча за змістом вони можуть і не збігатися, сама структура ставлення як почуття виступає інваріантом. Друга проблема виникає при підході до емоційної складової самосвідомості через процес спілкування. С. Рубінштейн висловив ідею про триєдину структуру ставлення людини до самої себе, хоча йому й не довелось детально її розвинути. Крім безпосереднього ставлення до себе, можна вивчати і те, що опосередковане відношеннями з іншими людьми. «Справа не тільки в тому, що моє ставлення до себе

опосередковане моїм ставленням до іншого (формула К. Маркса про Петра й Павла), але й у тому, що моє ставлення до самого себе опосередковане ставленням до мене іншого»[10, с. 336]. Таким чином, самосвідомість трьохкомпонентна: вона припускає ставлення до себе, яке переживається особистістю; ставлення до іншої людини і ставлення іншого (очікуване, або, яке уже сприймається). У словниках можна знайти багато слів, що позначають варіанти емоційного ставлення до іншої людини і до самого себе: «Він мені (я собі) противний, я його (себе) ненавиджу, люблю, боюся, остерігаюся, я ним (собою) захоплююся, я ним (собою) зворушений». Більшість із них відноситься й до ситуативних станів (емоцій), і до стійких (почуттів) одночасно. Ми задалися питанням, чи існує щось загальне у ставленнях, позначуваних тією або іншою групою слів. Відповідь можна шукати двома шляхами. У першому випадку – спробувати виділити базові класи емоційних ставлень так, щоб елементи кожного із них містили тільки власні, відсутні в інших ознаки. За цим принципом побудована диференціальна теорія емоцій [2]. Або можна спробувати виділити певну універсальну вісь, деякі психологічні виміри, на яких можна було б розташувати зовні відмінні емоційні ставлення так, щоб у межах даної осі вони б мали тільки кількісну різницю. Так, наприклад, уже просте порівняння ставлень, що передаються антонімічними парами «любити – ненавидіти», «дружити – ворогувати», «ставитися доброзичливо – недоброзичливо», дозволяє виявити певну спільність, деяку змістовну вісь. У дослідженнях міжособистісної поведінки така спроба була. Першою і найбільш відомою «моделлю» стала розроблена Т. Лірі двохвимірною моделлю міжособистісних відношень [17]. Методика створена Т. Лірі, Г. Лефоржем, Р. Сазеком у 1954 р. і призначена для дослідження уявлень суб'єкта про себе, ідеальне «Я», а також для аналізу взаємин у малих групах, що ґрунтуються на особливих ставленнях до себе та до інших людей. За допомогою даної методики виявляється переважаючий тип ставлень до людей, як у самооцінці так і у взаємооцінці проявів поведінки. При дослідженні міжособистісних взаємин найбільш часто виділяються два фактори: домінування – підкорення та

дружелюбність – агресивність. Вони визначають загальне враження про людину у процесі міжособистісного сприйняття. М. Аргайл називає їх головними компонентами при аналізі стилю міжособистісних взаємин і за складом можуть бути співвіднесені з двома вісями із трьох головних у семантичному диференціалі Ч. Осгуда: оцінка та сила. На думку американського дослідника Б. Бейлза, поведінка члена групи оцінюється за двома змінними, аналіз яких здійснюється у трьохвимірному просторі, утвореному трьома вісями: домінування – підкорення, дружелюбність – ворожість, емоційність – аналітичність. Аналогічна вісь («любов – ненависть») була виділена й у ряді досліджень відносин «дитина – батьки» [15, 20, 21], у дослідженнях міжособистісної привабливості [22]. У нашому дослідженні ми використовували методіку Т. Лірі. Така діагностика допомагає визначити різні аспекти поведінки особистості, дослідити її соціальне і реальне еєство, її партнерів, співставити дані, виявити особливості ставлень до інших людей. Якісний аналіз отриманих даних проводився шляхом порівняння дискограм, що демонструють відмінності між уявленнями різних людей про відношення і ставлення до інших. С. Максимов представив індекси точності рефлексії, диференційованості сприйняття іншого, міри надійності перебування особистості в групі, рівні сприйняття думок інших, важливості групи для індивіда [6]. Цей методичний прийом дозволяє вивчати проблему взаємодії і сумісності і може широко використовуватися на практиці у виховній роботі з учнями.

Висновки. Психолого-педагогічний аналіз становлення гуманістично орієнтованої особистості на основі компонентного підходу в розвитку самосвідомості вихованців дозволив нам зробити висновок, що когнітивний та емоційний компоненти виступають основою для виховання ціннісного ставлення до людини і прояву його у конкретній поведінці. Отримані результати дозволяють по-новому оцінити емоційну складову людських взаємин, завдяки чому можна набагато точніше й диференційованіше охарактеризувати емоційно-ціннісне ставлення до людини, ніж в умовах опори

на уявлення про його одновимірний «позитивно-негативний» характер; сприятимуть в такій організації виховної роботи з молоддю, яка суттєво впливатиме на процес становлення гуманістично орієнтованої особистості.

Список літератури:

1. Асмолов А. Г. Деятельность и установка / А.Г. Асмолов. – М.: Изд. Моск. ун-та, 1979. – 151с.
2. Изард К. Эмоции человека / К. Изард. – М.: Изд. Моск. ун-та, 1980. – 440 с.
3. Кальвиньо М., Столин В.сВ. Психосемантические различия личностных смыслов / М. Кальвиньо, В.В. Столин // Вестник Моск. ун-та. – Сер. XIV. – Психология, № 3, 1983. – С. 112–138.
4. Кон И. С. Открытие «Я» / И. С. Кон. – М.: Политиздат, 1978. – 367 с.
5. Леонтьев А. Н. Лекции по общей психологии / Из стенограмм лекций (1973-75г.) в МГУ. – М.: Открытое общество, 2000. – 536 с.
6. Максимов С. В. Методика Т. Лири в исследовании представлений человека о себе и о других // Метод исследования межличностного восприятия. – М., 1984. – С. 89–102.
7. Мясищев А. Н. Проблема отношений человека и ее место в психологии // Вопросы психологии, 1957, № 5. – С. 67–75.
8. Петренко В. Ф., Нистратова А. А. / В. Ф. Петренко, А. А. Нистратова. Построение вербально-семантического дифференциала на базе русской лексики. – В кн. Восприятие языкового значения. – Калининград.: Изд. «Логос», 1980. – 516 с.
9. Розина О. В. Ценностно-смысловой выбор в структуре профессиональной компетенции учителя духовно-нравственной (православной) культуры // Нові технології навчання. Наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного

- співробітництва з креативної педагогіки: В 2-х ч. – Київ-Вінниця, 2011. – Вип.69. – Частина І. –292 с. – С. 13–18.
- 10.Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1976. – 416 с.
 - 11.Столин В.сВ. Исследование эмоционально-ценностного отношения к себе с помощью методики управляемой проекции // Психологический журнал, 1981, № 3. – С. 124–136.
 - 12.Столин В. В. Самосознание личности / В. В. Столин [Монография]. – М.: Изд. Моск. ун-та, 1983. – 364 с.
 - 13.Чеснокова И. И. Проблема самосознания в психологии / И. И. Чеснокова.- М.: Наука, 1977. – 143 с.
 14. Шапарь В. Б., Тимченко А. В., Швыдченко В. Н. Практическая психология. Инструментарий. – Ростов на Д: издательство «Феникс», 2002. – 688с.
 15. Benjamin L. S. Structural Analysis of Social Behavior. – Psychol. Rev., 1974, vol. 81.
 - 16.Cattel R. B, Eber H. W. Hand book for Sixteen Personality Factors Questionnaire. – Illinois, 1970. – p. 236.
 17. Leary T. F. Interpersonal Diagnosis of Personality. – N.Y, 1957.
 - 18.Murray H. Themantic Apperception test Manual, Cambridge, 1943 – p. 112.
 - 19.Osgood Ch., Suci S., Tannenbaum P. The Measurement of Meaning – Urban, 1957. – p. 243.
 20. Schaefer E. S. Circumplex model of maternal behavior. – J. of abn.and goc.psychol.,1959. – vol.59.
 21. Schaefer E. S. Converging Conceptual Models for Maternal Behavior and for Child Behavior. – in: Glidewele J.C.(ed). Paintal Attitudes and Child Behavior. – Springfield, 1960.
 22. Huston T., Levinger G. Interpersonal Attraction and Relationships. – Ann. Rev. Psychology, 1978, vol. 29.

